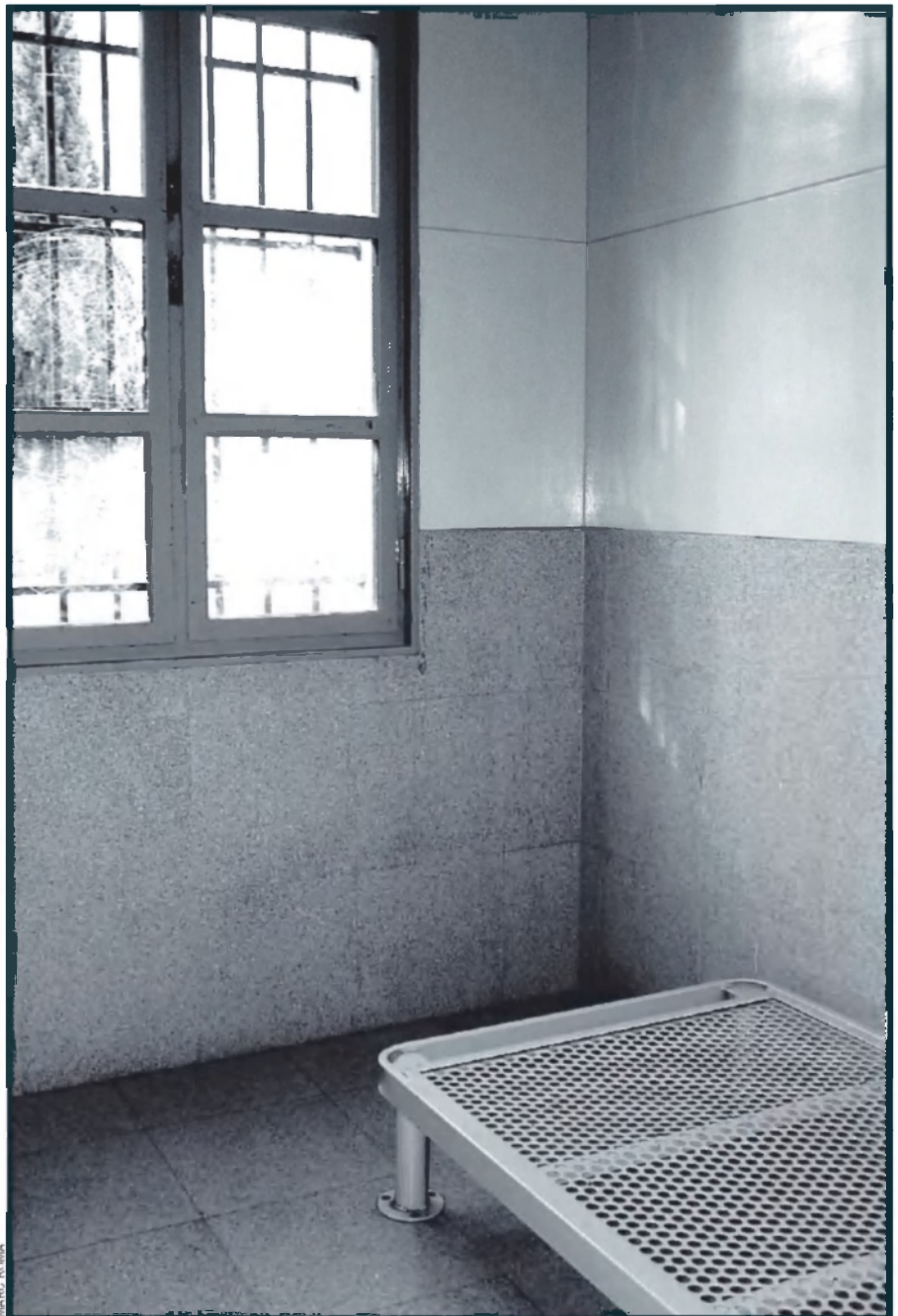

Presons adolescents

Marc Roma i Roger Palà han estat els guanyadors del III Premi de Periodisme d'Investigació Ramon Barnils, amb un reportatge sobre les presons de menors a casa nostra. El cas d'un marroquí de disset anys, Azziddin J., que es va suïcidar en un centre de menors de la Generalitat de Catalunya el febrer d'enguany, els va animar a aprofundir-hi. Un fet sòrdid que ha passat gairebé inadvertit per als mitjans de comunicació.

La història d'Azziddin J. és símptoma que alguna cosa no funciona en el sistema de justícia juvenil als Països Catalans. Un sistema que, segons els professionals que treballen als centres i al carrer, amb els menors en "risc social", ja fa temps que ha deixat de banda aspectes com l'educació i la reinserció i que ha encetat el camí de la penitenciarització, la repressió i la privatització de recursos.

“Un jove marroquí de disset anys va aparèixer mort ahir a la seva habitació del centre d'internament de menors de la Generalitat els Til·lers, a Mollet del Vallès, a causa, segons tots els indicis, d'un suïcidi. Fonts de la Conselleria de Justícia i Interior han informat que la Direcció General de Justícia Juvenil ha obert una informació reservada per descobrir com es van produir els fets, a l'espera que l'autòpsia que se li està practicant aclareixi les circumstàncies de la mort. Segons aquestes fonts, cap a les 10.30 hores del matí d'ahir, els treballadors del centre van trobar el cadàver del jove, A. J., a la seva habitació, i van donar avís al jutge de guàrdia, que va ordenar l'aixecament del cos. El menor estava internat de manera cautelar als Til·lers des del passat dia 11 de febrer per ordre del jutge, acusat de danys i atemptat contra l'autoritat.”

Agència Efe, 28 de febrer del 2013.

Aquesta ressenya d'agència tan concisa és tota la petja periodística d'Azziddin J., el primer menor mort en un centre d'internament de Justícia Juvenil d'ençà de la mort del dictador.

Totes les investigacions iniciades per esclarir les circumstàncies del seu suïcidi han acabat. Tant les de la Fiscalia de Menors com les del Departament de Justícia i Interior. Els dictàmens semblen inequívocs: no hi havia cap altre responsable que l'extrema delicadesa psicològica de l'intern i la mala sort. Així, si més no, és com ho resumeix el fiscal coordinador de la secció de me-

nors de la fiscalia del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya (TSJC), Juan José Márquez: “El problema va ser la detecció de la seva pertorbació mental. Però no estava desprotegit. Els fets es van produir en un tres i no res. El noi estava controlat, en teoria, i en un minut es va penjar. No creiem que fos responsabilitat de ningú, i encara menys que hi hagi responsabilitat penal.”

Història d'Azziddin. L'Azziddin responia al perfil de menor estranger indocumentat no acompanyat. Com la majoria dels 1.659 menors immigrants sense papers que té comptabilitzats la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA) al Principat, l'Azziddin no tenia família al nostre país. També era un dels 196 menors sense papers amb expedient obert a la Direcció General de Justícia Juvenil (DGJJ) de la Generalitat catalana.

“Va arribar a Catalunya el 2001 provinent d'un centre d'acollida de menors de Castella”, explica una treballadora del Centre Educatiu els Til·lers (Mollet del Vallès, Vallès Oriental) que va seguir el seu cas de molt a prop. “Allí, la comunitat autònoma havia iniciat els tràmits per al reagrupament familiar. Havien contactat amb la seva mare a Tànger.” Azziddin, però, es va fugar i va acabar a Barcelona, on va ser detingut, posat a disposició judicial i internat per primer cop en centres de Justícia Juvenil: va passar per l'Alzina i els Til·lers. Aquests dos centres, considerats d'“alta seguretat”, són els més grans del Principat. Azziddin J. hi va ser fins a l'estiu del 2001, quan va ser repatriat.

Tanques
perimetrals
del Centre
Educatiu
de l'Alzina,
a Palau de
Plegamans,
el centre de
menors d'alta
seguretat del
Principat de
Catalunya.
Les inver-
sions en
seguretat
i vigilància
s'han multi-
plicat en els
darrers anys.

“Era un noi molt conflictiu”, explica aquesta treballadora. “No era violent ni agressiu, però tenia un trastorn adaptatiu molt fort. Actuava de manera incontrolada: un dia omplia les parets de l’habitació d’excrements, i l’altre es despullava en públic.” No va trigar a tornar a creuar l’estret i a entrar de nou de manera il·legal a l’estat espanyol. “L’estiu del 2002, l’equip tècnic dels Til·lers va rebre una trucada d’un centre de protecció de menors del País Basc, demanant-los l’expedient del menor marroquí. Ja havia tornat.” Va fer una ruta per diversos centres d’acollida del País Basc, però no es va adaptar enlloc, “i va tornar a venir a Barcelona”, explica aquesta treballadora dels Til·lers.

A la capital catalana, Azziddin passava les nits a l’alberg per a menors immigrants del carrer de Ramon Turró, al barri del Poble Nou, i el dia a la ludoteca del centre de Vilana, a la serra de Collserola, que depèn de la Direcció General d’Atenció a la Infància i l’Adolescència (DGAIA). L’11 de febrer va tornar a ingressar als Til·lers, després que el jutjat de menors número 4 de Barcelona, encapçalat pel magistrat Ramón Maranosa, dictaminés el seu internament cautelar

juntament amb dos menors marroquins més.

Danys i atemptat? Un cop als Til·lers, Azziddin J. comença a reproduir els comportaments esbojarrats que li són propis. Un dels companys que internen amb ell, Isham S., manifesta conductes autolesives molt greus. “Quan els joves arriben, nosaltres no sabem per què els internen”, explica la treballadora dels Til·lers que va serguir el cas d’Azziddin. “Les diligències i l’expedient incoat per

**Investigacions
judicials
i internes
indiquen que el
suïcidi d’Azziddin
no va ser
“responsabilitat
de ningú”**

fiscalia a l’Azziddin no ens van arribar fins al cap de quinze dies, i la sorpresa va ser majúscula.”

“La causa de l’internament –explica– va ser la seva participació en una baralla amb companys i educadors al centre de Vilana. La denúncia contra el jove la va posar la mateixa DGAIA, i venia acompanyada per un informe de la direcció general sol·licitant l’internament cautelar “per les seves característiques”. “A un xaval autòcton, pel que va fer l’Azziddin, segurament se l’hauria esbroncat i punt. Als centres de Justícia Juvenil, hi ha danys contra el mobiliari gairebé diàriament, i no es denuncien mai. Només s’obre un expedient si hi ha una agressió.”

Al cap de poc temps de rebre l’informe, l’equip tècnic dels Til·lers –psicòleg, assistent social, psiquiatre i subdirector del centre– es va reunir per tractar el cas i redactar una petició al jutjat demanant que s’aixequés el seu internament cautelar. No hi va haver temps: l’endemà, Azziddin J. es va treure la vida dins una habitació de la zona d’intervenció puntual, una cambra “d’aïllament temporal” on s’envien per poc temps els nois que manifesten actituds descontro-

La sanció d'aïllament

El vessant més controvertit de l'estructura dels centres d'internament potser és l'existència de grups d'especial contenció, també anomenats intensius. Són els mòduls en què es compleixen les sancions d'aïllament. En el cas del Centre Educatiu els Til·lers, la seva normativa de funcionament intern l'explica així: "Durant l'execució de la sanció d'aïllament, l'intern serà visitat un mínim de tres vegades cada dia pels educadors que habitualment l'atenen i gaudirà d'un mínim de dues hores diàries de passeig fora de la seva habitació." Segons la llei 5/2000 aquesta sanció pot durar fins a set dies i s'imposarà només quan el menor cometi alguna falta greu, com agredir verbalment o físicament un company o educador, quan amenaci o quan causi desperfectes al centre.

L'estudi de Pablo Rivarola i Blai Guarné, *L'adaptació de la Norma als Centres de Menors*, recull algunes declaracions gràfiques dels membres de la comunitat que conviu a l'Alzina. Un educador alerta de l'abús que se'n fa: "S'està sobreutilitzant el recurs de l'intensiu, i evidentment se li està fent perdre la funció de descompressió que hauria de tenir. Per aïllar problemes i intervenir en conductes-problema estan desvirtuant el model."

El psicòleg del Centre Educatiu Montilivi, Antoni Forcadell, hi coincideix: "S'abusa de la sanció d'aïllament (vulnerant l'actual llei catalana de justícia juvenil) en detriment de la sanció de restricció de sortides." En totes les estadístiques d'ocupació dels centres, l'intensiu és sempre el més massificat. Sense anar més lluny, en la resposta parlamentària de la consellera Núria de Gispert s'admetia que en el grup intensiu de l'Alzina hi havia 11 nois aïllats, mentre que la capacitat és menys de la meitat: 5.

El punt de vista dels interns citats en l'estudi de Rivarola i Guarné no dista massa del dels seus educadors: "L'intensiu és on baixa la pena que la munta, perquè així estem més xapats, més engabiats, perquè tinguem enveja dels que s'estan a dalt." Un company seu afegeix: "La primera vegada que vaig baixar a l'intensiu i vaig veure tot allò (els lavabos en les habitacions, els aïllaments...) vaig pensar que era el pitjor que hi podia haver...".

lades. "Es va penjar amb un tros de llençol, però no va morir ofegat: diuen que es va desnucar", explica la treballadora dels Til·lers. "Podria haver passat a qualsevol lloc, és veritat. Però va passar als Til·lers, i aquell noi no hi havia d'haver estat tancat". Pocs dies després, el jutge va aixecar l'internament cautelar per als seus altres dos companys, que han acabat sent repatriats al Marroc.

Txema Linazasoro, delegat d'assistència al menor i de la secció sindical de CGT al Departament de Justícia, adverteix: "No podem acceptar com a normal o casual un fet de la gravetat d'un suïcidi en un centre d'internament de menors. Els menors que tenen problemes psicològics han de rebre per llei assistència psiquiàtrica. El suïcidi del

noi no és anecdòtic... és simplement un més dels dramàtics símptomes que indiquen que la justícia juvenil no funciona."

Aquests símptomes seran els que intentarem radiografiar en les properes pàgines, a partir de les experiències d'educadors, interns, treballadors socials, sindicalistes, jutges, fiscals, activistes socials, de documents interns de l'administració, dades recopilades per organismes oficials, estudis sociològics... Una veu, però, no hi serà present: la del Departament de Justícia i Interior de la Generalitat. El gabinet de premsa del Departament ha declinat fer cap comentari, després de diversos contactes telefònics i d'haver llegit un qüestionari amb tots els temes que es plantegen en aquest reportatge.

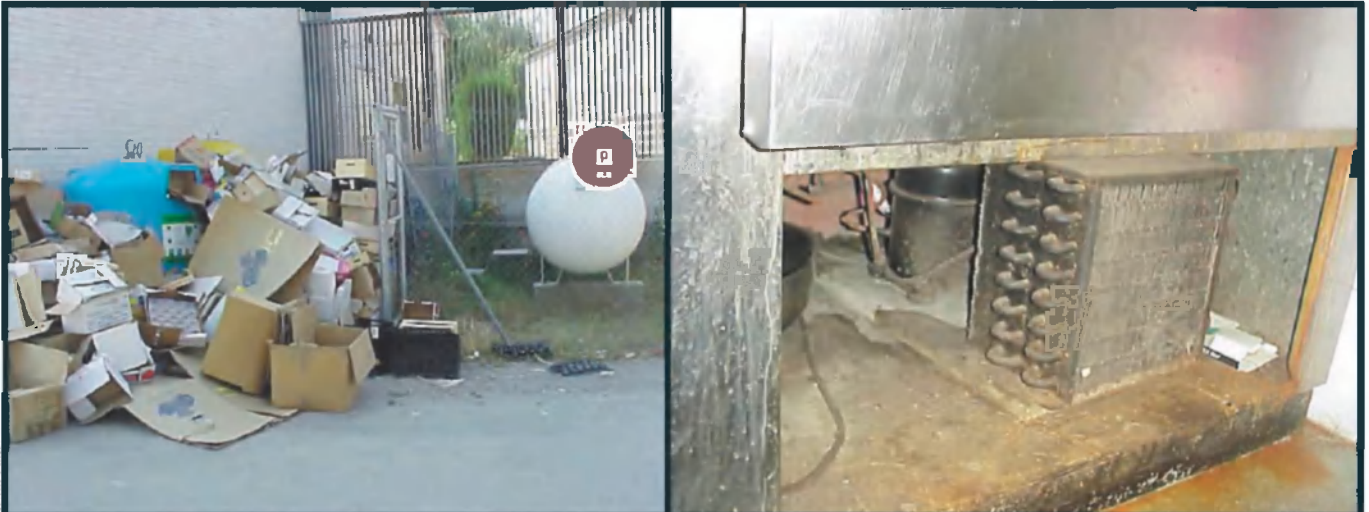
Assaig privatitzador. Potser un dels símptomes principals que alguna cosa està canviant en el sistema penal de menors als Països Catalans és la tendència cap a la privatització de la justícia juvenil. Així ho han reiterat les forces sindicals, i en especial la CGT.

Per a Carme Porta, la diputada d'ERC encarregada de seguir la petja dels centres de Justícia Juvenil al Principat, l'administració autonòmica catalana està obrint vies "al traspàs a mans privades de l'execució de mesures penals i judicials". En la mateixa línia s'expressa Francisca Cano, antropòloga especialitzada en justícia de menors i membre de l'Observatori del Sistema Penal i els Drets Humans, un organisme adscrit a la Universitat de Barcelona que s'encarrega de radiografiar l'estat de la justícia punitiva a Catalunya. Considera que el que succeeix en aquest àmbit "és un assaig del que pot passar després amb la justícia d'adults. Si, per exemple, la privatització de la seguretat funciona en el model correccional, per què no ha de funcionar en la justícia d'adults?"

Monopoli privat al País Valencià.

Però el procés d'externalització més avançat es dona al País Valencià, on hi ha quatre centres reeducatius habilitats per al compliment de mesures en règim tancat i cap d'ells no està sota gestió directa de l'administració. Són la Colonia San Vicente Ferrer, a Burjassot (Horta), de titularitat pública i gestió mixta entre la Generalitat Valenciana i el Terceri dels Caputxins; el Pi i Margall, també a Burjassot; el Pi Gros, a Castelló, i la Vila, a Villena (Alt Vinalopó). Els dos primers són de titularitat pública i gestió privada, i el darrer és completament privat. En tots els casos, els gestiona la Fundació Diagrama Intervenció Psicosocial, una associació "sense ànim de lucre" que ha esdevingut un potent grup d'empreses de gestió de serveis assistencials.

La Conselleria de Benestar Social de la Generalitat Valenciana va firmar el primer conveni amb Diagrama l'any 1998, per a la gestió del centre la Vila, per valor d'1,7 milions d'euros. El 4 de desembre del 2002 la Generalitat va re-

El rebuig s'acumula a l'exterior del Centre Educatiu l'Alzina. Aquesta és una de les patètiques conseqüències de la massificació d'interns. A l'interior del mateix centre, maquinària rovellada; els sindicats denuncien manca de planificació en la prevenció de riscos laborals.

novar, per 2,8 milions d'euros, el conveni amb Diagrama per la gestió de Pi i Margall. El Govern autonòmic valencià té previst destinar, entre abril i desembre del 2003, 2.298.450 euros a la gestió d'aquest centre.

Diagrama té dinou centres a l'estat espanyol. La seva gestió ha estat envoltada de polèmica: la comunitat de Madrid va tancar l'any 2001 els tres centres que gestionava després que un menor denunciés maltractaments i la notícia s'esbombés als diaris.

Convenis milionaris a les Illes.

Diagrama també ha tingut presència a les Illes, on durant anys ha gestionat el centre de menors es Pinaret, a Marratxí (Mallorca). El conveni entre Diagrama i el Govern Balear, presidit llavors per Francesc Antich, va signar-se el 9 de març del 2000, i va ser prorrogat el 31 d'agost del mateix any amb una dotació per valor de 322.778 euros, segons informava en el seu moment la Conselleria de Benestar Social balear. Posteriorment, l'executiu del Pacte de Progrés va prescindir dels serveis de Diagrama i va adjudicar la gestió del centre a l'associació Grup d'Educadors del Carrer (Grec). L'entitat va rebre 1.418.556 euros del Govern balear en concepte de convenis durant el 2001, segons dades de l'informe del Defensor del Poble del 2002.

Grec, però, va renunciar a la gestió del centre "per la falta d'entesa amb la Di-

recció General de Menors sobre el projecte educatiu", segons s'explica en l'informe del Defensor. En l'actualitat, se'n fa càrrec la fundació d'iniciativa pública Institut Socioeducatiu s'Estel, creada arran de l'entrada en vigor de la llei 5/2000. A més des Pinaret, a les Illes també hi ha el centre socioeducatiu es Fusteret, a Palma, gestionat directament per l'administració, on es compleixen mesures de règim semiobert.

Externalització al Principat. Al Principat, en canvi, els centres on els menors compleixen mesures judicials depenen de la Direcció General de Justícia Juvenil (DGJJ), adscrita al Departament de Justícia i Interior. Són sis i sempre els ha gestionat directament l'admi-

**La fundació
privada Diagrama
ostenta
en monopoli
la gestió
dels centres
de menors
valencians**

nistració. Els centres on es compleixen mesures de règim tancat són els Til·lers, a Mollet del Vallès; l'Alzina, a Palau-Solità i Plegamans, Vallès Occidental; Montilivi, a Girona; i el Segre, a la partida de Rufe de Lleida. Del Departament de Justícia i Interior també depenen l'Oriol Badia, a Guardiola de Font-rubí (Alt Penedès), per a menors en règim semiobert i obert, i el Folch i Torres, a Granollers (Vallès Oriental), l'únic centre per a menors d'internament en règim obert. Tot i ser de gestió pública, els serveis de neteja, restauració i seguretat i vigilància es van privatitzar fa anys. I pel que fa a aquest darrer, també, malgrat que la llei de justícia juvenil, aprovada pel Parlament de Catalunya el 31 de desembre del 2001, explicita que "el personal de seguretat dels centres ha d'ésser, preferentment, propi de l'administració".

El *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* (DOGC) del passat 5 de setembre va publicar, amb més d'un any i mig de retard respecte de la data d'adjudicació, el volum dels contractes en aquesta matèria dels centres de menors en règim tancat de Catalunya i les empreses adjudicatàries. Destacava els Til·lers, adjudicat per 334.379 euros a la Companyia Europea de Servicios de Seguridad (CESS), i l'Alzina, adjudicat per 320.339 euros a Empresa de Seguridad Auxiliar de Vigilancia Especializada (ESAVE). No és el primer cop que

MANC HORTA

L'incendi en una habitació dels mòduls de l'Alzina, el juliol del 2002, va deixar en evidència els sistemes de seguretat d'aquest recinte.

aquesta empresa gestiona la seguretat de centres catalans: el 27 d'abril del 2000, també segons dades del DOGC, Justícia li va adjudicar la seguretat dels Til·lers per un import mensual de 174.870 euros, i la de l'Alzina per un import de 149.352 euros.

La inversió en seguretat en aquests dos centres, doncs, s'ha duplicat en només un any. Unes xifres que avalen la tesi de Txema Linazasoro, de CGT, segons la qual s'ha prioritzat "la inversió en seguretat i vigilància, i això ha convertit el centre en una espècie de presó a petita escala, i els educadors, en zeladors".

Inserció laboral privada. Al Principat, però, l'externalització no s'acaba amb els serveis bàsics als centres. L'any 2002, la Direcció General de Mesures Penals Alternatives i de Justícia Juvenil (DGMPAJJ, ara Direcció General de Justícia Juvenil) va convenir diversos serveis amb un seguit d'associacions per valor de 176.876 euros, segons una resposta parlamentària de la consellera de Justícia i Interior, Núria de Gispert, datada del 5 de febrer del 2003. Les entitats privades que n'han sortit més beneficiades són l'Associació pel Foment de les Mesures Alternatives (AFMA), amb un contracte

de 20.530 euros per a la realització de tallers d'inserció laboral als centres, i un altre de 18.030 euros per a plans d'ocupació de menors en medi obert; l'Institut de Reinserció Social (IRES), amb un contracte de 37.373 euros en concepte de "mediació cultural" amb menors magribins; i la Creu Roja, amb un contracte de 36.698 euros per al desenvolupament de prestacions en benefici de la comunitat i programes educatius, entre d'altres.

Centres saturats. L'entrada en vigor de la nova llei penal del menor (la coneguda com a llei 5/2000) ha provocat un augment considerable del nombre d'internaments, sobretot per l'augment de l'edat legal i el traspàs a Justícia Juvenil dels sentenciats d'entre 16 i 18 anys. El 28 de juliol passat, data de les darreres estimacions oficials, la DGJJ de la Generalitat catalana reconeixia en roda de premsa de manera implícita la massificació. En el seu càlcul, els centres d'educació per a menors tenien comptabilitzat l'acolliment de 217 interns, mentre que les places disponibles no superen les 189.

Aquesta massificació, segons la directora general de Justícia Juvenil, Anna Solé, no era sinònim, però, de saturació, "ja que hi ha un remanent de menors que no retorna d'activitats educatives o de permisos". Aquest punt va ser negat per la unanimitat dels sindicats, que advertien que qualsevol plaça alliberada per un no-retorn o una fuga és immediatament coberta per un nou internament. De tota manera, Solé admetia en la mateixa conferència de premsa que "en situacions concretes s'utilitzen matalassos i lliteres auxiliars, com al Centre Educatiu els Til·lers", per fer front als episodis de massificació. Més explícit era el seu directe superior, el secretari de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, Ramón Parés, que va reconèixer a *El Periòdic de Catalunya* el 16 de juny d'enguany que "els centres es troben al límit".

La situació es reproduïx des de fa temps, però. Així ho demostra la carta que Pius Fransoy i Molina, cap de servei d'Execució de Mesures de la DGMPAJJ, enviava al director del

Centre Educatiu Montilivi, Albert Nebot, el 15 de febrer del 2002: “Com bé saps, l'increment dels internaments, 151% sobre els internaments de l'any passat, ha sobrepassat les previsions fetes. [...] En aquests moments tots els centres estan en plena ocupació i el Departament cerca solucions immediates i d'altres a més llarg termini, però tant les unes com les altres són complexes de realitzar. [...] Mentrestant, us hem de demanar, a l'equip directiu i tècnic del vostre centre, un esforç més per poder afrontar la situació en aquest interval de temps mentre arriba l'ampliació. Per tant, us demano que pugueu fer-vos càrrec de quatre places més durant un període que serà el més breu possible.”

El desbordament també ha provocat irades protestes dels sindicats. En l'estudi sobre l'aplicació de la llei de responsabilitat penal dels menors als centres de menors de Justícia Juvenil del 25 de juny del 2002, el Comitè Intercentres del Departament de Justícia asseverava:

El principal centre de les Illes l'han gestionat tres fundacions diferents en tres anys

“S'ha optat per un model d'intervenció de macrocentres, amb barreja d'edats, de problemes... quan la teoria obliga a fer una tasca educativa amb un tractament individualitzat del menor responsabilitzant-lo del delictes, facilitant-li la reinserció social. Ens acostem perillosament a la frontera de la repressió i contenció.”

Desglossant l'estat dels recintes, el comitè intercentres assegurava que a l'Alzina “s'han hagut de col·locar lliteres a les habitacions individuals per incrementar-ne la capacitat”, que als Til·lers “l'estat d'ocupació actual és de 58 places, a més dels 5 detinguts [un 15% més dels establerts]. Està saturat. També

s'han col·locat lliteres en habitacions individuals”, i a Montilivi, “malgrat tenir 20 places de nois i noies, actualment hi ha 27 menors”.

Per a la diputada Carme Porta, l'“evident saturació té responsables: el Departament de Justícia, que no ha canviat les directrius ni ha ampliat els recursos en els darrers sis anys, tot i que en aquest període la nova llei de responsabilitat penal dels menors ha augmentat l'edat en què es poden aplicar mesures penals”. Porta també adverteix de les conseqüències concretes de l'actual sobreocupació: “Hi ha menors en règim semiobert que, a causa de la falta de places, compleixen condemna en centres de règim tancat; hi ha noies que compleixen les seves mesures semiobertes en el centre tancat els Til·lers; no hi ha cap plaça en tot Catalunya en règim obert; i les ràtios d'interns per educador superen amb escreix les desitjables (entre els 5 i els 8 nois per educador, quan haurien de ser quatre com a molt).”

Ampliació dels centres. La massificació s'ha produït malgrat les importants inversions que la Generalitat ha realitzat per modificar l'estructura dels centres.

Això queda patent en la quantitat d'obres d'ampliació que s'han realitzat als centres tancats de l'Alzina i els Til·lers durant els darrers anys. Entre el 2000 i el 2003, segons dades d'una resposta parlamentària de Núria de Gispert, la Generalitat ha invertit en ampliació del centre i construcció de nous mòduls un total de 1.743.262 euros. Totes les obres han anat a càrrec de la Constructora Pedralbes, SA. A tot això caldria afegir una llarga llista d'obres menors i d'inversions en instal·lacions –la resposta parlamentària no especifica de quina mena– per valor de 368.337 euros.

A l'Alzina, les quantitats són majors. Entre el 2000 i el 2003, la Generalitat hi ha invertit 2.159.273 euros. Totes les obres han anat a càrrec de Sociedad General de Electricaciones, SA (Sogesa). A tot plegat, com als Til·lers, cal afegir-hi 275.494 euros en inversions diverses en les instal·lacions, a més dels 179.890 euros que va costar elaborar l'estudi tècnic dels nous mòduls dels Til·lers i l'Alzina, adjudicat a Ingeniería, Arquitectu-

Autolesions

L'expressió de violència més freqüent i difícilment controlable en els centres catalans sembla l'autolesió. En el seu estudi, Guarné i Rivarola n'expliquen algunes causes. Un intern que reconeix haver-se autolesionat diverses vegades comenta: “La primera vegada que em vaig *atxinar* [autolesionar] va ser per descarregar els nervis, la ràbia... Et talles a tu mateix per veure la teva sang, per comprovar que estàs patint, per demostrar que estàs enrabiat amb la gent. T'és igual, et poden fer mal, però demostres que tu mateix també te'l pots provocar si vols, no cal que siguin ells els que et sancionin, tu mateix pots.” Un educador de l'Alzina acosta la seva teoria a l'estripada narració del noi: “Docilitzem tant els cossos que els ensenyem que els educadors som infal·libles. I, de tant en tant, surt la ràbia; però som tan contundents per reprimir-los que el que els queda és menjar-se la ràbia, i aquesta és l'expressió que manifesten: l'autolesió.”

ra y Diagnosi (Inardi) el gener de l'any 2001.

La concentració d'inversions a l'Alzina i als Til·lers contrasta, però, amb la poca dotació que s'ha destinat, per exemple, a Montilivi, on des del 1999 la Generalitat ha invertit en “adequació del mur exterior”, “tanca perimetral” i diverses “obres de reforma” un total de 164.201 euros. I també amb les úniques obres “d'adequació i reforma” que s'han realitzat entre el 1999 i el 2003 al centre Oriol Badia, l'únic per al compliment de mesures en règim obert: 1.107.447 pesetes.

Incendi a l'Alzina. Aquestes inversions, segons els sindicats, s'han centrat a incrementar les mesures de contenció, vigilància i control, però han deixat de banda altres aspectes. El 6 de juliol del 2002 es va produir un incendi en una habitació d'un dels mòduls nous de l'Alzina. Un menor va cremar el matalàs de la

Unitat de noies
al centre dels
Til·lers, l'únic
amb aquesta
secció al
Principat.
Acull una
desena de
joves entre
14 i 18 anys.

seva habitació. El sindicat CCOO va denunciar que el rescat del noi “va resultar molt difícil i va córrer un greu perill de mort”, perquè “van fallar tots els sistemes de seguretat contra incendis: els extintors estaven caducats i no funcionaven, les mànegues no tenien aigua, la porta no era antifoc, es va dil·latar i va tancar el menor a l’interior...”

Aquest cas no sembla haver acabat d’escarmentar la DGJJ, que, segons Carme Porta, “manté molts centres sense detector d’incendis, alarmes, sectorització de l’edifici ni mànegues d’incendi. La inversió en les millores infraestructurals està paralitzada”. I agrega: “S’ha fet avaluació de riscos en alguns casos, però no s’han resolt les deficiències”. Així mateix, Porta, en interpellació parlamentària, advertia a la consellera sobre la situació del Centre Educatiu Folch i Torres: “Està declarat en ruïna arquitectònica (té aluminosi i les golfes apuntalades).”

Sense centres terapèutics. Malgrat les inversions en infraestructures, el Principat no disposa de cap centre exclusiu per internar menors amb problemes terapèutics, una de les deficiències més reiteradament denunciades

pels diversos actors de la justícia de menors. Malgrat que la Llei 5/2000 preveu la mesura de tractament terapèutic, en tots els Països Catalans no n’hi ha cap en funcionament. Així ho han denunciat tant els sindicats com els mateixos jutges i fiscals de menors catalans.

El magistrat del Jutjat de Menors de Girona, Jordi Carrera, duu ben bé un any en un llarg litigi per aquesta incongruència entre el text legal i les infraestructures que calen per aplicar-lo. Cansat de demanar plaça terapèutica per a un menor al qual havia condemnat a tres anys de tractament psiquiàtric, Carrera denunciava el maig d’enguany

El nou reglament de la llei del menor ha arribat a preveure l’ús d’esprais de contenció als centres

—davant del Consell General del Poder Judicial, el Govern espanyol, el Defensor del Poble, la comissió de drets de l’infant de l’ONU i la fiscalia— que “la Generalitat incompleix la llei perquè no té cap centre terapèutic on es puguin ingressar joves amb problemes psíquics”. La desesperació del jutge Carrera han anat *in crescendo*, després de constatar que el jove —un noi de la Font de la Pólvora (Girona)— “ha fet divuit anys i, per culpa del desemparament en què l’hem deixat, ha acabat cometent més delictes, pels quals ja ha ingressat a presó, on s’estarà fins al 2010”.

Al País Valencià, la situació sembla idèntica. De fet, la fiscalia de l’Audiència d’Alacant va incoar expedient de jurisdicció voluntària al jutjat de primera instància número 10 d’Alacant, dictant un acte que obligava la Conselleria a construir nous centres terapèutics. L’informe del Defensor del Poble sobre justícia i menors destaca que a les Illes Balears tampoc “no hi ha cap centre de tractament terapèutic”. De fet, el fiscal de menors del Tribunal Superior de Justícia Balear, José Díaz Cappa, denunciava també el juny passat que “la majoria de menors conflictius presenten problemes físics, psíquics o de drogues, que no s’haurien de tractar

de cap manera en centres d'internament tancats o semioberts”.

Pedagogia d'avenç-retrocés. El mètode pedagògic implantat en els centres d'internament es basa en una fórmula anomenada motivacional. El mètode es fonamenta en la divisió dels menors en diferents etapes de progrés, que solen acabar en el règim semiobert, i per les quals els interns avancen o retrocedeixen depenent de la seva adaptació a la norma, els seus mèrits socioeducatius i la seva capacitat de reinserció.

En l'estudi *L'adaptació de la Norma als Centres de Menors*, elaborat per Pablo Rivarola i Blai Guarné el 2001, s'explicita millor la fórmula: “Dins d'un sistema motivacional, la idea de sanció és, sens dubte, molt present, però amb una diferència puntual: si s'ha aconseguit interioritzar una meta com a desitjable (tenir més temps lliure, anar al llit més tard...), aquesta meta es constitueix com un objectiu concret, i no aconseguir-la ja és pròpiament un càstig.” I afegeix: “El sistema motivacional de fases progressives ha construït una lògica en si mateixa, autosostinguda entorn de les nocions de premi i sanció, recompensa i càstig.”

El sistema motivacional ha rebut força crítiques dels sectors teòrics. És el cas de l'antropòloga Francisca Cano: “El model actual de justícia juvenil és gairebé idèntic al model correccional de quan va implantar-se el tribunal tutelar de menors durant els anys trenta. Se segueix un esquema psicològic conductista, el mateix que fa un segle. La diferència és que ara, hipòcritament, ja no es parla de reformatoris, sinó de 'centres educatius'.”

Per adequar-ne el funcionament al mètode motivacional, els diversos centres de règim tancat del Principat han optat per diferents fraccionaments de grups. Així, per exemple, segons el projecte educatiu del centre, als Til·lers hi ha: un grup d'acollida (destinat a l'observació i el diagnòstic inicial dels nois), un grup bàsic (en què es fa l'aprenentatge dels hàbits elementals i l'adaptació al centre), un grup avançat (en què en teoria s'haurien de consolidar els aspectes assolits en fases anteriors) i un grup finalista (en què s'inicia el procés de desin-

Centres de menors als Països Catalans

Als Països Catalans hi ha dotze centres per complir les mesures de Justícia Juvenil. Aquests centres sumen 327 places que van haver de donar sortida a les 1.310 mesures temporals dictaminades pels jutjats de menors catalans del 2002.

Principat

Mesures judicials: **721** internaments.
Cost: **210** euros per menor i dia.

■ Nombre de places
■ Nombre d'educadors

1 Centre Educatiu Montilivi
(Girona, Gironès)

20 places
24 educadors

Mesures en règim tancat i semiobert de nois i noies. Públic amb gestió pública.

2 Centre Educatiu Folch i Torres
(Granollers, Vallès Oriental)

10 places
8 educadors

Només mesures de règim obert. Públic amb gestió pública.

3 Centre Educatiu els Til·lers
(Mollet del Vallès, Vallès Oriental)

55 places (5 en mòdul de detenció)
46 educadors

Mesures en règim tancat, cautelars i sentenciades. Públic amb gestió pública.

4 Centre Educatiu l'Alzina
(Palau de Plegamans, Vallès Occidental)

55 places
47 educadors

Mesures en règim tancat i semiobert. Públic amb gestió pública.

5 Centre Educatiu el Segre
(Pertusa de Riufera, Lleida)

20 places
18 educadors

Règim tancat i semiobert. Públic amb gestió pública.

6 Centre Educatiu Oriol Badia
(Guardiola de Fontrubí, Alt Penedès)

14 places
12 educadors

Mesures en règim semiobert. Públic amb gestió pública.

País Valencià

Mesures judicials: **313** internaments.
Cost: **199** euros per menor i dia.

Illes Balears

Mesures judicials: **276** internaments.
Cost: **162** euros per menor i dia.

7 Centre de Reeducació Pi i Margall
(Burjassot, Horta)

12 places

Mesures fermes en règim semiobert de més de divuit anys, i tancat de més de setze. Internaments terapèutics. Titularitat pública i gestió privada (Fundació Diagrama).

8 Centre de Reeducació Colònia San Vicente Ferrer
(Burjassot, Horta)

65 places

Mesures cautelars i fermes en règim obert de catorze a divuit anys, i tancat de catorze a setze. Titularitat pública i gestió mixta (Generalitat Valenciana-Terceri dels Caputxins).

9 Centre de Reeducació Pi Gros
(Castelló de la Plana, Plana Alta)

32 places

Mesures cautelars de tots els règims i fermes de tots els règims. Titularitat pública i gestió privada (Fundació Diagrama).

10 Centre de Reeducació la Vila
(Villena, Alt Vinalopó)

32 places
29 educadors

Mesures cautelars obertes i tancades i fermes obertes i tancades. Totes les edats. Titularitat privada i gestió privada (Fundació Diagrama).

11 Centre Educatiu es Pinaret
(Marraixí, Mallorca)

4 places
24 educadors

Mesures de règim tancat, semiobert i de cap de setmana, cautelars o fermes. Titularitat pública, amb la gestió encomanada, en un primer moment, a Diagrama, després a l'associació Grec i després a la fundació Institut Socioeducatiu s'Estel, d'iniciativa pública, creat arran de la llei 5/2000.

12 Centre Educatiu es Fusteret
(Palma, Mallorca)

8 places
8 educadors

S'hi compleixen només mesures d'internament semiobert. Gestió directa per la Direcció General de Menors.

Font: Informe del Defensor del Poble sobre la vida del menor de l'estat espanyol, dades 2001 // Gràfic: VANESSA PRIETO

ternament i de contactes amb l'exterior). S'afegeixen, a aquests grups, el de detenció (on s'apliquen les mesures d'aïllament) i el grup de noies, que treballen al marge dels nois.

Si en el terreny teòric el debat fa dècades que cueja, en la praxi l'aplicació del

sistema motivacional de progrés en fases tampoc no resulta fàcil. Una educadora de l'Alzina, la Bet (que no vol que es publiqui el seu nom autèntic), n'apunta alguns problemes: “Es fa difícil aplicar els plans educatius tal com estan concebuts. Sovint un menor es passa els sis mesos

Al mòdul femeni dels Til·lers, les noies en fase finalista poden decorar l'habitació al seu gust. La finestra i la porta, però, continuen sent com les d'una cel·la normal i corrent.

de mesura passant del mòdul inicial a l'intensiu, progressant i retrocedint, fins que queda en llibertat. Així no pot aplicar-se cap mena de pla.”

Del mateix parer és Antoni J. Forcadell, psicòleg del Centre Educatiu Montilivi, el qual, en una missiva enviada al jutge Carrera, assevera: “L'aplicació del règim disciplinari és poc coherent i ineficaç. Així, es posen sancions similars per faltes molt diferents, el jove no sap quina sanció pot tenir segons la falta que faci.”

Conflictivitat als centres. Segons l'anàlisi del comitè intercentres, l'aplicació de la llei 5/2000 ha comportat, també, un augment en els conflictes a l'interior dels centres: “L'augment de

les edats ha ocasionat una ampliació de les problemàtiques, perquè en molts casos es tracta de joves més conflictius, més deteriorats físicament i psicològicament, i generalment amb un historial delictiu més ampli.” Els conflictes en els centres han augmentat, cada cop hi ha més i més greus: motins, agressions, autolesions, amenaces, destrosses de mobiliari... Aquesta afirmació se sustenta en diverses dades de la mateixa administració catalana recopilades durant tot el 2002: hi va haver un total de 103 agressions i amenaces als centres principatins (52 als Til·lers, 9 a l'Alzina, 42 a Montilivi i 1 a Oriol Badia).

El nombre d'incidents globals també s'ha incrementat. Als Til·lers, en van comptar 275 (182 greus, 89 molt greus

i només 4 de lleus). El total era més del doble que al 1998, quan se'n van produir 116. A l'Alzina es va comptabilitzar un major augment proporcional, ja que al 2002 els incidents arribaven a 74 (34 molt greus, 32 greus i només 8 de lleus) mentre que cinc anys abans no eren ni la tercera part (22 incidents).

Davant d'aquesta situació, les administracions sembla que han optat per augmentar les fórmules de contenció. Així s'entendria que, des de fa mesos, els agents privats de seguretat dels centres hagin canviat les porres tradicionals pel model Tonfas (que té forma d'ela). Aquesta arma permet uns usos tècnics molt més contundents. Però la cosa podria no quedar aquí, ja que, segons Francisca Cano, “en el reglament de la nova llei penal del menor, que encara es discuteix, s'ha plantejat fins i tot la possibilitat de fer servir esprais de contenció”. A més, segons Cano, “els vigilants jurats no tenen cap formació específica en el tracte de menors i sovint no saben distingir el límit del concepte de contenció”. Això és el que podria haver succeït al centre balear es Pinaret, on la seguretat va a càrrec de l'empresa Trablisa. El juny del 2001, el Defensor del Poble es trobarà cara a cara amb la denúncia d'un menor que

Pel TSJC, la medicació és control

El febrer del 2003, la sala social del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya dictava una sentència desestimant un conflicte col·lectiu interposat per CGT, que demanava que es declarés contrària a dret “l'atribució de funcions i responsabilitats de caràcter mèdic [per l'obligació dels educadors a subministrar medicació als interns] al personal laboral amb categoria d'educador”. La magistrada ponent, Carmen Figueras Cuadra, no interpretava l'administració de la medicació com una tasca mèdica, sinó que “s'integra en la tasca educativa que desenvolupa l'educador en l'àmbit de la vida quotidiana i en l'àmbit del control”.

presentava signes d'haver estat agredit per un vigilant. En interrogar el director del centre, aquest li va comunicar la seva preocupació per la forma en què es prestava el servei de seguretat.

“Camisa de força” química. Però no tota la contenció que es practica als centres de menors és física. L'administració no ha fet pública cap dada oficial, però l'ús de l'anomenada contenció química, és a dir, de la medicació amb psicofàrmacs als interns, està àmpliament estesa entre la població reclusa als centres de justícia juvenil, sobretot a l'Alzina i als Til·lers. El butlletí *Transgressions*, de la CGT, parla d'un 60% de joves interns que prenen medicació neurolèptica, i un 90%, ansiolítics i antidepressius. El Departament rebaixa la xifra fins al 40%, i recorda que la medicació es pren “sota un estricte control mèdic”.

“Es com una camisa de força química”, explica Txema Linazasoro, de CGT. Josep Alfons Arnau, exeducador del mòdul de nois dels Til·lers, explica que “la medicació psiquiàtrica és el pa de cada dia”, fins i tot “en adolescents que, en general, no prenen aquesta mena de medicaments abans de l'entrada als centres”. “Hi ha una tendència a substituir el tractament educatiu terapèutic per la contenció química del menor dissocial, via neurolèptics i medicació psiquiàtrica en general”, explica Arnau. Aquesta mateixa font assegura que, al mòdul de noies dels Til·lers, el gener del 2002, el 62,5% de les joves, d'una mitjana de setze anys, estaven sent tractades amb neurolèptics, i un 80% no n'havien pres mai abans d'entrar al centre.

Els fàrmacs més estesos són Trankimazin, Sinogan i Tranxilium, però també Risperdal, Mutabase, Haloperidol o Zyprexa. En el quadre adjunt es reproduïx la pauta de medicació d'un dels mòduls de progrés del Centre Educatiu l'Alzina, al qual ha tingut accés aquest setmanari. El 3 de setembre del 2003, de 10 interns del mòdul, 7 prenen medicació, especialment ansiolítics, tot i que també hi ha antidepressius com l'Efumina, o hipnòtics com l'Spilnox.

Psiquiatre a la carta. La situació actual ha empitjorat. La Bet, l'educadora

Medicació al mòdul de progrés de l'Alzina

A data 3/09/2003, segons la pauta de medicació del centre. Al mòdul, en aquest dia en concret, hi havia deu interns. Set prenen medicació. Es desglossen els medicaments per matí, tarda i nit.

Subjecte 1: Sinogan 50 (0-0-2), Trileptal 100 (3-3-3), Tranxilium 50 (1-1-2)

Subjecte 2: Loranet 2 (0-0-1)

Subjecte 3: Efumina (0-0-1/2)

Subjecte 4: Tranxilium 15 (0-0-1), Spilnox (0-0-1).

Subjecte 5: Trankimazin 0,25 (0-1-0), Tranxilium 50 (1/2-1/2-1), Seroquel 100 (2-0-2), Sinogan 25 (0-0-1)

Subjecte 6: Tranxilium 15 (1-1-2), Zeldox 60 (1/2-0-1)

Subjecte 7: Rexer 30 (0-0-1), Dorkew 5 (0-2-0)

Sinogan, Tranxilium, Loranet i Trankimazin són ansiolítics.

Trileptal és un antiepilèptic.

Efumina és un antidepressiu.

Spilnox és un hipnòtic sedant.

Seroquel i Zeldox es diagnostiquen per casos d'esquizofrènia.

Rexer és un antidepressiu.

de l'Alzina, explica que els menors “estan sedats de manera permanent. És com un psiquiatre a la carta: els xavals van a veure el metge i els recepta el que volen”. “Ara bé, qui subministra la medicació són els educadors. Tenim una espècie de caps de plàstic amb els medicaments per a cadascú”, explica l'educadora.

Un professional del centre entrevistat a l'estudi de Rivarola i Guarné explica que “la majoria [de menors] no necessita prendre medicació, com ho demostra que quan es produeix un progrés de fase, la medicació es redueix”. Un dels interns s'expressa en aquests termes: “Hi ha molta gent que no necessita medicació. Jo mateix no en necessito. Però a

vegades tens moments de nervis, que et duen a provar la primera o la segona vegada... Després vols la teva dosi, vols passar-t'ho bé i dormir tranquil.”

Un altre professional reflexiona: “Amb la medicació, aquest joc que som capaçs de fer, ‘ara una mica, ara te la trec, no me la demanis perquè no te la donaré, però quan vegi que estàs una mica millor te la donaré perquè la necessites’... crec que no està del tot mal fet. L'intern el que està desitjant és col·locar-se, quan parla de la seva ansietat i el seu descontrol, el que vol per damunt de tot és estar dopat per no tenir pèrdues de control.”

“Món feliç”. No tothom opina igual. Josep Alfons Arnau, quan era educador dels Til·lers —el febrer del 2002, després de nombrosos episodis de desacord amb la direcció del centre, no li van renovar el contracte— es negava a subministrar les altes dosis de medicació prescrites a algunes de les joves del seu mòdul. “Contenir amb neurolèptics i medicació psiquiàtrica en general és, com a mínim, una mala pràctica mèdica per part dels facultatius que prescriuen aquesta medicació.” L'exeducador dels Til·lers reflexiona que “aquesta pràctica de medicalitzar i psiquiatritzar un problema social, que ens remunta al “món feliç” de Huxley, a més de no estar avalada per diagnòstics racionals, obvia diverses qüestions com, per exemple, els possibles efectes secundaris de tots aquests fàrmacs.

Però, segurament, el mètode més efectiu de control dels menors passa per la intimidació. Si més no, aquest és l'esperit que es desprèn d'una conversa entre dos educadors que transcriuen Blai i Guarné:

—En cap altre centre surts tan tranquil amb els xavals al carrer com a l'Alzina.

—Sí, però per la por que tenen, és una política de por —respon el seu company i interlocutor.

—Bé, por és càlcul, no? Doncs, per càlcul. Això és normalitzar la gent a la nostra societat.

Marc Roma
Roger Palà